Міністерство освіти і науки України

Сумський державний університет

Медичний інститут

Методичні вказівки

для підготовки до практичних занять з теми 1

«Створення та основні засади громадського здоров'я»

із **дисципліни «Пропедевтика громадського здоров'я» (модуль 1)**

для студентів 1 курсу

спеціальності 229 «Громадське здоров'я»

денної форми навчання

Суми

Сумський державний університет

2018

Методичні вказівки до практичних занять з теми 1: «Створення та основні засади громадського здоров’я» / укладачі: зав. каф., д. м. н., проф. В. А. Сміянов., ст. викл. О.І Сміянова. – Суми: Сумський державний університет, 2018. -.

Кафедра громадського здоров'я

Тема 1.

СТВОРЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАСАДИ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я

Підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншої, Україна взяла на себе зобов'язання розвивати співпрацю в галузі охорони здоров'я.

У підписаній угоді є окрема глава 22, яка називається «Громадське здоров'я», у якій розкриваються зобов'язання України щодо впровадження заходів для захисту здоров'я людини як передумови сталого розвитку й економічного зростання.

Як член Організації Об'єднаних Націй (ООН), Україна приєдналася до реалізації Цілей сталого розвитку через розробку відповідних національних стратегічних завдань, серед яких особлива увага приділяється встановленню та розмежуванню повноважень у сфері громадського здоров'я між зацікавленими сторонами та формуванню програм громадського здоров'я.

Концепція розвитку системи громадського здоров'я, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 р. за № 1002-р, розкриває основні засади, напрями, завдання, механізми та строки розбудови системи громадського здоров'я в Україні.

Середньостроковий план пріоритетних дій уряду до 2020 р., затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.04.2017 р. за № 275-р, визначає напрям «Розвиток системи громадського здоров'я», який передбачає запровадження нових підходів і програм до вирішення проблем громадського здоров'я.

Зазначені документи підкреслюють важливість переорієнтації від санітарного нагляду і боротьби з інфекційними хворобами до нового підходу щодо громадського здоров'я. Більшість країн Європи обрали саме такий шлях, зосереджуючи увагу на зміцненні здоров'я, профілактиці захворювань і міжсекторальній взаємодії. Така переорієнтація дозволила країнам Європейського Союзу збільшити середню тривалість життя та поліпшити добробут населення.

Децентралізація, запроваджена в Україні, відкрила багато можливостей для зміцнення здоров'я мешканців об'єднаних територіальних громад. Керівництво об'єднаних територіальних громад активно долучається до реформи охорони здоров'я, ухвалює управлінські рішення щодо поліпшення

послуг охорони здоров'я та долучається до вирішення проблем, які виникають закладів охорони здоров'я на місцях.

Відповідно до Концепції розвитку системи громадського здоров'я в Україні заплановано та розпочався перехід від вертикального управління, коли більшість закладів громадського здоров'я були в підпорядкуванні МОЗ, до децентралізованої моделі системи громадського здоров'я, коли заклади громадського здоров'я передаються в управління органам місцевого самоврядування і при цьому зберігається фінансування з державного бюджету.

Міністерство охорони здоров'я України створило Центр громадського здоров'я – заклад охорони здоров'я, що відповідає за збереження та зміцнення здоров'я населення, соціально-гігієнічний моніторинг захворювань, епідеміологічний нагляд і біологічну безпеку, групову та популяційну профілактику захворюваності, боротьбу з епідеміями та стратегічне управління у сфері громадського здоров'я.

Просте поєднання слів «громада» та «здоров'я» надає нам чітке розуміння того, що здоров'я можна зберегти або зміцнити тільки завдяки узгодженим діям багатьох людей, які повинні працювати разом для досягнення загальної мети. Саме тому одним із ключових гравців у системі громадського здоров'я є органи місцевого самоврядування. До функцій органів місцевого самоврядування належать:
- визначення пріоритетів щодо формування регіональної політики та стратегічного управління з питань громадського здоров'я;
- розробка регіональних планів, які містять комплексні заходи та програми з профілактики та лікування захворювань, що спричиняють найбільший негативний соціально-демографічний та економічний вплив в області/об'єднаній територіальній громаді.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), здоров'я – це стан повного фізичного, психічного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб чи недуг.

Громадське здоров'я визначається як «мистецтво та
наука профілактики захворювань, продовження тривалості життя та промоції здоров'я через організовані зусилля суспільства» (Дональд Ачесон, 1988).

Громадське здоров'я складається з трьох основних китів діяльності:
- захист здоров'я;
- профілактика захворювань;
- зміцнення (промоція) здоров'я.

Також існують так звані підтримувальні напрями діяльності, надійна інформаційна система даних про здоров'я та фактори ризику, що на нього впливають, стале фінансування, управління, розвиток кадрових ресурсів, адвокація та дослідження.

Громадське здоров’я – це запобігання захворюванням, травматизму, інвалідності та смерті, промоція здорового способу життя та збереження здорового середовища й умов життя для теперішнього та майбутніх поколінь. Але, крім того, громадське здоров’я стосується загальної політики в галузі охорони здоров’я, розподілу ресурсів, а також організації та управління в системі охорони здоров’я.

Сучасне громадське здоров’я всеосяжне у своїй меті, оскільки стосується заходів, спрямованих як на всю спільноту, так і на індивідуальні потреби щодо здоров’я. Ряд таких заходів орієнтований на поліпшення середовища життєдіяльності людини, зменшення факторів ризику, що формують значний тягар захворювань і смертності серед населення та стимулювання тих факторів, які, навпаки, сприяють зміцненню та збереженню здоров’я.

Програмне спрямування таких заходів широко варіюється від стратегій імунізації, зміцнення здоров’я та догляду за дітьми, маркування харчових продуктів та їх фортифікації (збільшення вмісту вітамінів і мікроелементів у продуктах харчування для поліпшення поживних якостей їжі та позитивного ефекту для здоров’я людей) аж до гарантування якісно організованих і доступних медичних послуг.

Сильна система громадського здоров’я передбачає належний рівень готовності до надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, а також своєчасність реагування з метою локалізації та ліквідації таких загроз

Політика щодо громадського здоров’я формується ьшляхом побудови системи громадського здоров’я, яка
є комплексом інструментів, процедур і заходів, що реалізуються державними та недержавними інституціями для зміцнення здоров’я населення, запобігання захворюванням, подовження активного та працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об’єднаних зусиль усього суспільства.

Система громадського здоров’я як основа профілактичної медицини передбачає основні заходи у сфері охорони здоров’я та спрямовується на збереження здоров’я населення та зменшення витрат на медичне обслуговування.

Для реалізації цього бачення використовується підхід, що передбачає роботу з іншими секторами в напрямі вирішення проблем, пов’язаних з більш широкими детермінантами здоров’я, а також з медичними працівниками. Зокрема працівники первинної ланки надання медичної допомоги можуть відігравати ключову роль у профілактиці захворювань і зміцненні здоров’я, як це було зазначено в Алма-Атинській декларації ВООЗ з первинної медико-санітарної допомоги (1978 р.).

На здоров’я та добробут людей і популяцій у всіх вікових групах впливає ряд факторів, частина яких залежить від людини, а частина який

лишається поза зоною впливу індивідуума. Фактори поділяються на незмінні – вік, стать і генетичні чинники, потенційно змінні – особистий спосіб життя, фізичне та соціальне оточення та фактори, на які окрема особистість не має впливу, – довкілля, широкі соціально-економічні, культурні й екологічні умови.

У 2005 р. ВООЗ створила Комісію з питань соціальних детермінантів здоров'я для того, щоб сформувати рекомендації задля сприяння справедливості в охороні здоров'я та посилення руху щодо її досягнення. *Соціальні детермінанти* – це умови, у яких люди народжуються, ростуть, живуть і старіють, а також сфери, що впливають на ці умови, зокрема стан економічного розвитку, соціальні норми, державна політика та політична системи країни.

Соціальні детермінанти стосуються умов праці, досліджуючи, як різні види роботи та загроза безробіття впливають на здоров'я працівників; процесів виключення окремих груп людей з участі в суспільному житті; питань гендерної рівності, досліджуючи, які дії можуть бути вжиті для зменшення гендерної несправедливості в охороні здоров'я; раннього розвитку дітей, який має вирішальне значення для формування стану здоров'я та розвитку протягом усього життя; глобалізації, яка впливає на здоров'я та виробництво; системи охорони здоров'я; урбанізацію, до якої належить і модернізація нетрів.

Місія громадського здоров'я — максимально поліпшити здоров'я та добробут людей і громад на національному та глобальному рівнях.

Щоб досягти цього, громадське здоров'я має вирішити такі питання:

1. Досягнення максимальної якості життя та здоров'я, економічного зростання та справедливості для всіх верств суспільства.
2. Профілактика та лікування хвороб та інвалідності.
3. Екологічні, біологічні, професійні, соціально-економічні фактори, що загрожують здоров'ю та життю людини з фокусом на:
- хвороби та хворобливі стани, травми й ушкодження;
- місцеве та глобальне довкілля й екологію;
- здорове харчування, продовольчу безпеку, доступність, якість і безпечність харчових продуктів;
- природні, техногенні та соціальні катаклізми, зокрема і воєнні конфлікти;
- групи населення з особливим ризиком і специфікою потреби в здоров'ї.
4. Політика й економіка охорони здоров'я, управління системами охорони здоров'я, стандарти якості медичної допомоги та інших послуг у сфері здоров'я.

5. Дослідження та просування широкого застосування сучасних найкращих міжнародних практик і стандартів.
6. Підготовка професійних кадрів у сфері громадського здоров'я.
7. Мобілізація найкращих доступних міжнародних доказових наукових та епідеміологічних досліджень і визнаних практик, що сприяють досягненню загальної мети.
8. Підтримка та просування прав людини та громади у сфері здоров'я з гарантуванням справедливого доступу, високопрофесійної діяльності й етичних стандартів.

Надзвичайно важливим у формуванні спроможності системи громадського здоров'я є політична воля, лідерство, належне фінансування, а також забезпеченість організаційних структур системи добре підготовленими кадрами.

У контексті формування кадрових ресурсів у сучасній системі громадського здоров'я для виконання програмних завдань громадського здоров'я надзвичайно важливим є формування команд спеціально підготовлених фахівців і залучення спеціалістів інших секторів, діяльність яких потенційно впливає на здоров'я людини чи населення загалом.

Кадровий потенціал галузі громадського здоров'я охоплює широкий діапазон фахівців різних спеціальностей:
- спеціалістів громадського здоров'я в галузі епідеміології, соціальних наук, пов'язаних зі здоров'ям;
- спеціалістів у галузі аналізу політики щодо системи охорони здоров'я або управління системою охорони здоров'я;
- медичних фахівців: інфекціоністів, дієтологів і нутриціологів, сімейних лікарів, психотерапевтів і психіатрів, медичних мікробіологів, фармацевтів, медсестер тощо;
- гігієністів, лабораторних спеціалістів, статистів, юристів;
- фахівців з безпечності харчових продуктів і ветеринарної медицини;
- спеціалістів з розвитку громад, експертів з комунікації;
- інспекторів у окремих секторах діяльності.

Політична воля та професійна підтримка незамінні в умовах обмежених ресурсів, високих очікувань від громадськості та дедалі більших можливостей ефективності впровадження програм громадського здоров'я. Усе це потребує якісної систематизації інформації та знань, ефективного управління такими даними та, відповідно, надійності їх використання при ухваленні рішень.

Доказовим є той факт, що широкий спектр профілактичних напрямів рентабельний. Це, зокрема, заходи, які стосуються екологічних і соціальних детермінантів здоров'я, які підвищують стійкість і сприяють здоровій поведінці населення, вакцинації та скринінговим обстеженням. Дослідження ВООЗ демонструють, що профілактика є економічно ефективною як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах. Крім того, інвестиції в охорону здоров'я генерують економічно ефективні результати для здоров'я та можуть сприяти більшій стійкості, отримуючи економічні, соціальні й екологічні переваги. Навіть невеликі інвестиції в громадське здоров'я обіцяють значні вигоди для громадського здоров'я, економіки й інших секторів.

Фактичні дані свідчать, що інвестиції в громадське здоров'я загалом економічно вигідні для сектору охорони здоров'я, інших секторів та економіки в широкому розумінні з розрахунку чотириразового повернення від кожного вкладеного долара США. Дані свідчать, що профілактичні заходи сприяють зниженню смертності від серцево-судинних захворювань на 50–75 %.

ВООЗ назвала «найкращими надбаннями» (best buys)заходи, які мають високу економічну ефективність: законодавство щодо боротьби проти тютюну та зловживанням алкоголем, скорочення споживання солі та підвищення фізичної активності. Найкращим таким втручанням для боротьби з інфекційними хворобами визнано вакцинацію та втручання, які зосереджені на вирішенні питань соціальних та екологічних детермінант і високим рівнем доходів і на 78 % у світі.

У звіті ВООЗ щодо зменшення економічного впливу неінфекційних хвороб у країнах з низьким і середнім рівнем доходу підраховано, що для зменшення витрат на охорону здоров'я необхідні додаткові інвестиції в розмірі 1–4 % поточних витрат на охорону здоров'я. Інвестиції у профілактичні заходи можуть дати прибуток протягом 1–2 років. Прикладами можуть слугувати заходи, спрямовані на зміцнення психічного здоров'я, запобігання насиллю та дорожньо-транспортному травматизму, підвищення рівня фізичної активності, теплоізоляцію житлових приміщень.

В останні роки XX ст. зв'язок між охороною здоров'я та соціальним і економічним розвитком здобув визнання на міжнародному рівні. У XX ст. спостерігається різке розширення наукових основ медицини та громадського здоров'я. Імунологія, мікробіологія, фармакологія, токсикологія та епідеміологія забезпечили потужні інструменти, які в результаті поліпшили стан здоров'я населення. Нові медичні знання та технології стали доступними широкій громадськості у багатьох країнах індустріалізованого світу завдяки появі національного медичного страхування. У XXI ст. практично всі індустріальні країни створили системи забезпечення доступу

до догляду за своїм населенням як найважливішого елементу для забезпечення здоров'я як окремої людини, так і колективу.

Визнання засновниками ООН і ВООЗ права всіх людей на здоров'я додало універсальності місії громадського здоров'я. Ця концепція була втілена в конституції ВООЗ і набула більш конкретної форми в Алма-Атинській концепції «Здоров'я для всіх», яка підкреслювала право на охорону здоров'я для кожного та відповідальність урядів за забезпечення цього права. *Ця концепція виокремлює першочергове значення профілактики та первинної медичної допомоги*, що стало життєво важливим питанням у конкурентній боротьбі за ресурси між сферами громадського здоров'я та охорони здоров'я, орієнтованої на медичне обслуговування.

Філософсько-етична основа сучасного громадського здоров'я – це віра у властиву людині цінність та її право на безпечне та здорове середовище. Здоров'я та добробут особистості та громади взаємозалежні. Інвестиції в здоров'я, як і в освіту сприяють економічному зростанню, оскільки здорові та освічені люди сприяють творчому та економічно продуктивному суспільству.

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняття «громадське здоров'я».
2. Що є предметом вивчення громадського здоров'я?
3. Яке визначення громадського здоров'я використовує ВООЗ?
4. Хто є основоположником науки про громадське здоров'я в Україні?
5. Назвіть методи дослідження в громадському здоров'ї та охарактеризуйте їх.
6. В яких нормативно-правових актах та програмних документах визначені засади держави в галузі громадського здоров'я?
7. Які засади закладені в Концепцію розвитку системи громадського здоров'я в Україні?
8. Яким міжнародним документом визначене забезпечення пріоритетності здоров'я в діяльності усіх органів влади, розробка і вдосконалення законодавства про громадське здоров'я?
9. Що передбачають керівні принципи громадського здоров'я Європейського плану дій?
10. Як визначення визначене поняття «системи охорони здоров'я» у. Талліннській хартії 2008 р.?
11. Скільки існує основних оперативних функцій громадського здоров'я (ГЗ)?
12. Чому надзвичайно важливими в оперативних функціях ГЗ є епіднагляд та оцінювання стану здоров'я і благополуччя населення та профілактика хвороб?

Література

1. Громадське здоров`я: підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. / [В. Ф. Москаленко, О. П. Гульчій, Т. С. Грузєва та ін.] ; за ред. В. Ф. Москаленка. – 3-тє вид. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 560 с.
2. Епідеміологічні методи вивчення неінфекційних захворювань : Навчальний посібник / [В. М. Лехан, Ю. В. Вороненко, О. П. Максименко та ін.]. – Дніпропетровськ: АРТ-Прес, 2004.– 184 с.
3. Здоровье 2020 – основы европейской политики и стратегии для XXI века. – ВОЗ, 2013. – 232 с.
4. Концептуальні підходи до формування сучасної профілактичної стратегії в охороні здоров'я: від профілактики медичної до профілактики соціальної: Монографія / В.Ф. Москаленко. – К.: Авіцена, 2009. – 240 ст.
5. Основные показатели здоровья в Европейском регионе ВОЗ. – Всемирная организация здравоохранения, Европейское региональное бюро, 2014 г.
6. Системы здравоохранения – здоровье – благосостояние : Европейская министерская конференция ВОЗ по системам здравоохранения, г. Таллинн, Эстония, 25–27 июня 2008 г. : отчет [Электронный ресурс]. – Копенгаген : Европейское региональное бюро ВОЗ, 2009. – Режим доступа :http://www.euro.who.int/__data/ assets/pdf_file/0003/78951/E92150R.pdf. – Название с экрана.
7. Доклад о состоянии здравоохранения в мире 2013 г. – ВОЗ, 2013. – 206 с. (режим доступу: www.who.int/whr/2013/report/ru).
8. Jekel's Epidemiology, Biostatistics, Preventive Medicine, and Public Health, 4th Edition / David L. Katz, Joahn G. Elmore, Dorothea M.G. Wild. – Philadelphia, 2014. – 405 p.